

LITTERATUR

PARTIFORSKNING

Maurice Duverger: *Les partis politiques*. Libraire Armand Colin. Paris.
— *Political parties*. Their organization and activity in the modern state. Methuen. London. John Wiley & sons. New York.

De politiska partierna som objekt för statsvetenskaplig och historisk forskning äro numera en gammal företeelse. Denna forskning har främst varit inriktad på monografiska framställningar över enskilda partier eller på studier över det samlade partiväsendet i enskilda länder. På detta gebit finns det nu en växande litteratur om partiväsendet i olika stater. De amerikanska samhällsvetenskapsmännen ha på detta som på andra områden varit flitigt produktiva. Holcombe, Merriam, Gosnell, Binkley, Key och andra ha presterat brett upplagda undersökningar. Bland franska forskare på området kan man nämna Siegfried och Goguel, från Tyskland Bergsträsser och bland engelsmännen Cole och Feiling samt nu senast Bulmer-Thomas och Mc Kenzie.

Några av dessa undersökningar ha inslag av ren systematik, men anars ha försök till allmängiltig systematisering på detta område tidigare varit relativt sällsynta. Föregångsmannen är M. Ostrogorski, som i sitt 1903 utgivna stora arbete »La démocratie et l'organisation des partis politiques» inriktade studiet på partierna som institutioner, på partiorganisationerna och deras plats i staten mera än på deras doktriner och sociala sammansättning. Något decennium senare framlade sociologen Robert Michels, som tagit starka intryck av Max Weber, ett arbete, »Zur Soziologie des Parteiwesens» (1910), i vilket han efter en undersökning koncentrerad på de socialistiska partierna ville påvisa tendenser till byråkratisering och oligarki inom de politiska partierna och inom massorganisationer över huvud taget. På senare tid är det särskilt en statsvetenskapsman, som inriktat sitt intresse på studier av denna art, fransmannen *Maurice Duverger*, vilken är professor i statskunskap vid universitetet i Bordeaux och dessutom knuten till Institut d'Études politiques vid Parisuniversitetet. Vid detta institut, som 1945 avlöste den 1871 grundade l'École libre des Sciences politiques, är hans specialdisciplin just vetenskapen om de politiska partierna. I förbigående må erinras om att även en svensk avhandlingsförfattare, C. G. Widell i »Staten och partiväsendet» (1939), har anlagt en allmänt systematisk aspekt. Duverger har en mycket vid utblick. Han intresserar sig både för relationen mellan parti och stat och för partiernas struktur, deras organisation och inre förhållanden med avseende både på medlemskapets art och ledarurvalets och ledarutövningens olika former. Även klassificeringen av partisystemen som sådana har fångat hans intresse. Resultaten av sina komparativa forskningar över partiväsendet lade Duverger fram 1951 i en av stoff och

synpunkter späckad bok, *Les partis politiques*. Nyligen har detta arbete utgivits i England och Förenta staterna i en reviderad och kompletterad version: *Political parties. Their organization and activity in the modern state*. (Methuen, London. John Wiley & sons, New York.)

Duverger stöder sig på ett rikt och mångskiftande material. Han har inte begränsat sig till förhållandena i de större och närmast till hands liggande staterna utan strävat efter att få ett så fylligt underlag som möjligt genom att inhämta fakta även från länder, som ofta bli förbisedda vid andra jämförliga komparativa undersökningar. Med den mängd av fakta, som uppbådats från vitt skilda håll, är det inte underligt, om smärre inadvartenser ha insmugit sig här och där. Säkerligen måste också flera av författarens generaliseringar bedömas som inte fullt hållbara, men utan sådana övertramp lär det vara ogörligt att åstadkomma en bok över ett ämne sådant som det Duverger har förelagt sig. Hans mål har varit att lämna ett bidrag till en allmängiltig teori över partiväsendet. En sådan allmän teori kan inte byggas annat än med hjälp av ganska grova generaliseringar och grov schematisering.

Till en början diskuterar Duverger frågan hur partier uppstå och uppehåller sig i det sammanhanget vid distinktionen mellan parlamentspartier och utomparlamentariska partibildningar. När partier bildades under ett tidigare skede, var den normala proceduren att det först etablerades ett parlamentsparti, en grupp parlamentsrepresentanter sammanhållna av likartade åsikter eller av likartade intressen av ett eller annat slag. Att politiska partier inte uteslutande äro åsikts- eller idépartier är inte en företeelse enbart från senare tid. Yrkesgemenskap eller rent geografisk samhörighet kunde stundom vara den första grunden för partibildningar under partiväsendets nya era i den segrande folksuveränitetsdoktrinens tecken från 1700-talets slut. Den lokala gemenskapen var exempelvis den ursprungliga grunden till det jakobinska partiet vid den konstituerande församlingen 1789 i Versailles och sedermera i Paris. Ursprunget till det jakobinska partiet utgjordes av en grupp representanter från Bretagne, vilka vid ankomsten till Versailles tytt sig till varandra och slutit sig samman för att bevaka gemensamma lokala intressen men som under arbetets gång funno en djupare, en ideologisk gemenskap.

Med utgångspunkt från parlamentspartier, vare sig dessa sedan varit idépartier eller övervägande intressepartier, ha så småningom bildats valmansorganisationer eller rikspartier. Sedermera, i den utvidgade och slutligen allmänna rösträttens samhällen, har den normala processen vid nybildning av partier i stället blivit att det primära är rikspartiet, som — om det förmår hävda sig vid valen — får avläggare i parlamentet, där partiets representanter sluta sig samman och bilda ett parlamentsparti. Duverger sätter gränsen mellan dessa båda skeden i partiväsendets utveckling vid sekelskiftet 1900. För Sveriges del kan man mera exakt bestämma gränsen till omkring 1910. De liberala och konservativa valmansorganisationerna, Frisinnade landsföreningen 1902 och Allmänna valmansförbundet 1904, tillkommo enligt den äldre modellen. Tillkomsten av de speciella jordbrukarpartierna under 1910-talet exemplifierar den senare mera moderna utvecklingsprocessen. Bondeförbundet började ta form ute i bygderna från och med 1910, och åtta år senare, efter 1917 års

Litteratur

val, kunde dess riksdagsparti konstitueras. Samma utvecklingsgång, först riksparti och sedan riksdagsparti, företedde det socialdemokratiska partiet redan betydligt tidigare. Det bildades 1889, Hjalmar Branting tog som den förste socialdemokraten säte i riksdagen 1897, från och med 1903 års riksdag fick han tre partivänner vid sin sida och 1906, med tretton socialdemokrater i andra kammaren, började man räkna sig som ett verkligt riksdagsparti, den socialdemokratiska riksdagsgruppen. De socialistiska partierna inta emellertid en särställning i detta hänseende. De äro pionjärerna för det folkliga partiväsendet; de ha måst gå den långa vägen och erövra parlamenten utifrån.

De socialistiska partierna erbjuda överhuvud taget stort intresse vid ett komparativt studium av partiväsendet. Ett återkommande problem är fackföreningsrörelsens förhållande till de socialistiska riktningarna. Flera socialistpartier ha direkt skapats av fackföreningsrörelsen. I andra fall är det snarare den socialdemokratiska rörelsen som har skapat fackföreningar, och i ytterligare andra fall har inslaget av växelverkan och ömsesidigt beroende varit mindre. Den kände engelske statsvetenskaplige författaren och politikern James Bryce räknade med två grupper av socialistiska partier, dels arbetarpartier, skapade av fackföreningar, dels egentliga socialistpartier, skapade företrädesvis av intellektuella. Det kan konstateras att partier av denna senare kategori genomgående äro mera doktrinära än de förstnämnda.

Beträffande partistrukturen tar Duverger det engelska Labour party som belysande exempel på förekomsten av såväl direkt som indirekt medlemskap. För Labour party har indirekt medlemskap alltid spelat en väsentlig roll. Partiet har fått huvuddelen av sina medlemmar via fackföreningar och kooperativa föreningar. Först genom en stadgeändring 1918 blev individuellt medlemskap tillåtet vid sidan av kollektivt genom fackföreningar, kooperativa föreningar och andra sammanslutningar. Fackföreningarnas möjligheter att kollektivansluta sina medlemmar till ett politiskt parti ha reglerats genom statlig lagstiftning. Trade Union Act 1913 stadgade att beslut om kollektivanslutning måste föregås av hemlig omröstning samt att enskild medlem genom att avge särskild deklaration skulle kunna befrias från att betala den del av avgiften, som skulle gå till partiet. Den av de konservativa genomdrivna Trade Union Act 1927 utgick från grundsatsen att passivitet från den enskilde medlemmens sida betyder vägran att ingå i partiet. För anslutning till partiet fordrades en positiv viljeyttring i form av en särskild anmälan. I och med denna lag kunde det följaktligen inte förekomma något indirekt medlemskap i det brittiska arbetarpartiet via fackföreningsrörelsen, men efter sitt maktillträde 1945 undanröjde Labour 1927 års lag och genom beslut 1946 återställdes de bestämmelser, som gällde före 1927. Även om den indirekta partiorganisationen bäst motsvarar Marx' tankar, har dess konsekvenser inneburit en frigörelse från den marxistiska doktrinen. Fackföreningsrörelsens och kooperationens inflytande inom det brittiska arbetarpartiet har gått i modererande riktning. Det är belysande att Aneurin Bevan har sina värsta vedersakare just inom Trade Union-falangen inom Labour.

I sina ingående studier av partistrukturen kommer Duverger fram till en gradering av partitillhörighet och medlemskap alltefter intensitet och

kvalitet. Man får fyra grader: väljare, supporter, inskriven medlem och slutligen aktivt arbetande, stridande (»militant») medlem. Skillnaden mellan en vanlig väljare och en supporter klargör författaren tydligt, då han säger att en väljare, som talar om hur han väljer, är inte längre endast en väljare, han är åtminstone på väg att bli supporter.

Om ledarskapet tror sig Duverger kunna konstatera att den rätta karaktistiken är demokrati till skenet men i realiteten oligarki. Det är en inre cirkel inom ledningen som dirigerar politiken och som svarar för det reellt avgörande momentet i ledarurvalet. Beträffande det sistnämnda kan det för en svensk läsare finnas anledning att göra en reservation. Visst är det sant att ledare inte väljas direkt av partiets medlemmar utan genom flera led av indirekt val. Duvergers iakttagelse om de oligarkiska tendenserna är nog också riktig i stort sett, men det finns undantag från regeln om den lilla inre cirkelns dirigerande roll vid ledarval. Inte bara det formella utan även det reella avgörandet kan komma att ske i större församlingar. Vid två av de mest uppmärksammade partiledarvalen i Sverige på senare tid, högerens 1935 och socialdemokratiens 1946, har detta varit förhållandet. I det första fallet, då Gösta Bagge utsågs att avlösa Arvid Lindman, var det en ganska talrik församling, bestående av stora delegationer från riksdagshögern och från rikspartiets stämma, som fällde utslaget, och då Tage Erlander korades till Per Albin Hanssons efterträdare, låg avgörandet hos den samlade socialdemokratiska riksdagsgruppen.

Rörande partiledarnas ställning pekar Duverger på två tendenser. Den ena är ökningen av ledarnas personliga makt, den andra personifikationen av makten. Ledarnas auktoritet blir större, och ledarens person betyder mera vid partiets framträdande inför valmännen. Det är en utveckling tvärtemot vad den franske sociologen Émile Durkheim hoppades på då han talade om institutionalism och om »mildring av makten» som kännetecknande för den demokratiska evolutionen. När det gäller makten personifikation ha de socialistiska partierna gått i täten. Duverger erinrar om ledargestalter sådana som Lassalle, Jules Guesde, Jean Jaurès, Émile Vandervelde, Branting, Stauning och Léon Blum. Av ledarnas dominans och den moderna propagandans behov av personligheter har småningom följt något av verklig ledarkult även i demokratierna. I diktaturstaterna har systemet drivits till sin spets, främst inom fascismen och nazismen under Mussolini och Hitler samt inom sovjetkommunismen under Stalins tid. Lenin omhuldade åtminstone i teorien det kollektiva ledarskapets ideal, och det är denna princip som åtminstone hittills har proklamerats och propagerats i Sovjet efter Stalins död. Det återstår att se om systemet håller någon längre tid eller om Chrusjtjev eller någon annan känner sig stark nog att framträda som ledaren framför de övriga.

I sin behandling av olika slag av partisystem — en-, två- eller flerpartisystem — uppehåller sig Duverger bl. a. vid valsättets inverkan på partisystemet. Han framhåller hur majoritetsval och tvåpartisystem följas åt. Åtminstone i varje enskild valkrets, om än inte i staten som helhet, brukar detta valsätt som regel leda till faktiskt tvåpartisystem. Vid sidan av två huvudpartier kunna uppkomma lokalt begränsade partier, som genom sin koncentration av röststyrkan nå upp till en viss representation i parla-

Litteratur

mentet. Så är fallet bl. a. i Canada (Social Credit-partiet i delstaten Alberta och det socialistiska C C F — Cooperative Commonwealth Federation — med sin huvudstyrka i Saskatchewan vid sidan av de liberala och konservativa partierna). Det liberala partiet i Storbritannien är på väg att bli ett dylikt lokalt parti; det tenderar att bli ett rent walesiskt parti.

Duverger finner tvåpartisystemet naturligt såtillvida som politiska val vanligen äro val mellan två alternativ eller i varje fall mellan två tendenser. Någon verklig center finns inte i politiken, förklarar han. Det finns centerpartier men aldrig någon centertendens, aldrig någon centerdoktrin. »Centern är ingenting annat än en artificiell gruppering bestående av vänsterns högerflygel och högerens vänsterflygel.»

Nyss nämndes som en särskild förtjänst hos Duverger hans vida utblick och beaktande av förhållanden även i stater något på sidan om de konstitutionella allfarvägarna. Belysande är den uppmärksamhet han ägnar åt utvecklingen i Turkiet, som är intressant, då den visar hur ett ursprungligen diktatoriskt enpartisystem utan några våldsamma omvälvningar har omvandlats till ett demokratiskt-parlamentariskt tvåpartisystem. Kemal Atatürks mål var inte att upprätta en bestående diktatorsregim. Han ville modernisera landet, och härför krävdes hårda medel, men det turkiska enpartisystemet vilade aldrig på någon enpartidoktrin. Hans efterträdare Ismet İnönü förklarade 1945 att enpartisystemet fyllt sin uppgift, och 1946 bildades ett oppositionsparti, demokratiska partiet, under ledning av Celal Bayar — Turkiets nuvarande president —, vilken redan inom det tidigare ensamt dominerande republikanska folkpartiet uppträtt som rival till İnönü. Och vad mera är: år 1950 övertog demokratiska partiet regeringsmakten efter ett formligt jordskred vid valen till nationalförsamlingen och republikanska folkpartiet förvisades till oppositionsställning.

Rikedomen på sådana illustrativa översikter, konkretion i förening med en bestämd strävan till syntes och system gör Duvergers avhandling till ett mångsidigt orienterande och stimulerande arbete inom det centrala samhällsvetenskapliga forskningsområde, som vetenskapen om de politiska partierna utgör.

Olle Nyman.

HJÄLTEHISTORIEN I KRONSTADT OCH DEN TYSK-RYSKA VÄNSKAPEN

Av redaktör PAUL OLBERG

Vid strävandena att »omskriwa» den ryska kommunistdiktaturens historia, vilka gång på gång igångsättas på föranstaltande av makthavarna i Kreml, är det i första hand *fördöljandet* av sådana historiska händelser, som är pinsamma för den kommunistiska politiken, som kommer i fråga. Detta förfaringssätt torde för de kommunistiska historikerna och propagandisterna synas mycket enklare och harmlösare än komplicerade förvrängningar och rena förfalskningar av fakta. Men naturligtvis kan me-

toden inte utplåna den roll, som de fördolda händelserna en gång spelat. För den objektiva forskningen rörande händelserna utgör de städse en svår belastning för kommunismens historia och diktatorernas politik. Som synnerligen intressanta exempel i detta hänseende kan anföras matrosupproret mot kommunismen i Kronstadt 1921 och nonaggressionspakten i april 1939 mellan å ena sidan Stalin-Molotov och å den andra Hitler-Ribbentrop. Både matrosupproret, vilket med rätta kan betraktas som den första ryska revolutionen mot Lenins och Trotskijs våldsregim, och den tysk-ryska pakten tiges helt ihjäl eller förnekas helt och hållet av den nyaste ryska historien och journalistiken. Fastän i vår sturm- und drang-period händelser av stor räckvidd hastigt avlöser varandra, är dock de båda händelserna allttjämt utomordentligt lärorika för den historiska vetenskapen och den politiska historien, lika väl som för den praktiska politiken. Ur den synpunkten måste man ovillkorligen hälsa det nyligen utkomna verket »Wir hoffen sehr auf Kronstadt» (Greven Verlag, Köln, 345 sid.) och A. Rossis studie »Zwei Jahre deutsch-sowjetisches Bündnis» (Verlag für Politik und Wirtschaft, Köln, 200 sid.) som aktuella tidsdokument.

Författaren till boken »Wir hoffen sehr auf Kronstadt» kommer från Volgaområdet och har vuxit upp i tröstlöst fattiga förhållanden; under sin skiftande levnad har han i årtal bott i en hamnstad vid Östersjön. Av viktiga skäl meddelas inte författarens namn. Men man kan utan vidare tro på hans och förläggarens uppgift, att han redan åtskilliga år tidigare har gett ut en roman med motiv från hamnen. Den bästa rekommendationen för honom är hans nu utgivna bok. »Wir hoffen sehr auf Kronstadt» är en realistisk roman, som tydligt och klart visar, att den är skriven av en framstående diktare. Skildringarna kan tillfredsställa de strängaste krav på konstnärlig framställning. Författaren har gjort sina iakttagelser i händelsernas centrum. Han har med hela sin själ levat med i dem. Hans gripande sakliga skildringar är genomsyrade av en anda av mänsklighet, rättvisa och frihet. Utrustad med dessa lyckosamma idealistiska motiv har han förmått framställa Kronstadt-upprorets hjältehistoria i hela dess dramatiska räckvidd.

Matrosernas kulturella genomsnittsnivå var i det tsaristiska Ryssland högre än bland soldaterna i allmänhet inom andra militära grupper. Tjänsten i marinen ställde större anspråk och krävde bättre skolning. Men i stort sett stammade matroserna likväl från folket eller rättare sagt från bondeklassen. Här är Leonid Gusew, en av bokens huvudpersoner. Han var en blygsam, tillbakadragen natur. Hans dröm är att han skall få återse sin fästmo Nastja och till sist skapa en framtid hemma i byn tillsammans med henne. Med stor risk kom hon en dag till Kronstadt. Hennes rapport om eländet och nöden hemma på landsbygden gjorde ett skakande intryck på alla. Men hon och Leonid är lyckliga trots den hotfulla atmosfären i Kronstadt; båda arbetar. Här är matrosen Scholok; han är religiöst inställd; men i dessa revolutionstider ger han inte gärna uttryck åt sin religiösa uppfattning; kamraterna gör sig en smula lustiga över den men är likväl toleranta och förklarar, att religionen är en privatsak. Här är matrosen Bogomolez, en man, vars politiska bildning och självdisciplin imponerar. Här är också andra, utpräglade ledare för en folkrörelse. Alla

Litteratur

lever i sämja som kamrater och diskuterar alla möjliga frågor. Författaren karakteriserar dem med deras positiva och negativa egenskaper. »Matroserna i Kronstadt», anmärker författaren, »var allt annat än änglar, och lika väl blev de något liknande en himmelsk härskara, som man lämnade ensam mot helvetets övermakt. Deras öde visar, vad som blir av ett avantgarde, när det når fram till medvetande om sig självt och sitt ansvar.»

Utgångspunkten för upproret i Kronstadt var petersburgsarbetsarnas proteströrelse mot Lenins diktatur, som efter tre år av s. k. socialism hade störtat landet i elände och nöd. Arbetarna krävde en radikal ändring av regeringspolitiken och politiska friheter. Lenins regering gjorde inte de ringaste eftergifter. Tvärtom fördömdes den på det kraftigaste arbetarnas strejkrörelse. Arbetarna brännmärktes vid sovjets sammanträde den 24 februari i S:t Petersburg som »arbetskygga egoister och kontrarevolutionärer». De strejkande arbetarna vid Trubotschniverken lockoutades enligt ett beslut av sovjetexekutiven under Sinovjevs ordförandeskap. Därmed miste de automatiskt sina ransoneringskort och blev med andra ord prisivna åt hungersnöd.

Det var mycket begripligt, att matroserna i Kronstadt mycket oroades av repressalierna mot petersburgsarbetsarna. Huvudstadens arbetare var ju kända som den revolutionära rörelsens avantgarde och hade spelat en avgörande roll i mars- och oktoberrevolutionerna. Matroserna beslöt inleda en sympatirörelse för arbetarna. Först gick matroserna på krigsfartygen Petropavlovsk och Sevastopol i strejk. Det var matroserna på samma skepp, som 1917 hade hjälpt Lenin och hans parti att komma till makten. Den gången lovprisade den klassiske demagogen Leo Trotskij matroserna som »den ryska revolutionens stolthet och berömmelse». Sympatirörelsen omfattade snart hela marinen i Kronstadt ävensom de där stationerade regementena inom röda armén.

I romanen skildras på ett mästerligt sätt upprorets alla faser och former liksom även den kommunistiska statsmaktens grymma metoder steg för steg.

De upproriska matrosernas ledmotiv var att på fredlig väg nå sina krav. I en värdefull studie om kronstadtmatrosernas heroiska kamp berättar Alexander Berkman, som var noga informerad om händelsernas förlopp, att matrosernas krav, vilka formulerades i uppropet den 27 februari, löd sålunda:

»En fullständig förändring i regeringens politik har blivit av nöden. I första hand behöver arbetarna och bönderna frihet. De vill inte leva efter bolsjevikernas ukaser utan själva bestämma över sitt öde. Kamrater, håll revolutionär ordning! Kräv klart och tydligt och i organiserad form: frigivande av alla häktade socialister och partilösa arbetare, upphävande av krigsrätten, yttrande-, press- och församlingsfrihet för alla arbetande...» (»Der Monat», en internationell tidskrift, häfte 30, Frankfurt a/M, sid. 4.)

Huvudparollen i matrosernas taktik löd: »Ingen blodsutgjutelse!» Likadana beslut fattades vid en offentlig sammankomst, i vilken 16 000 matrosar deltog. Vid denna sammankomst var Sovjetunionens president Kalinin och kommissarien Kusmin närvarande såsom regeringens representanter. Det hade varit lätt att uppnå samförstånd. Men Lenin och Trotskij beslöt redan från början att undertrycka upproret med krigsmetoder och repres-

salier. Kommissarie Kusmin förklarade också vid ett möte för matroserna, på utmanande sätt och som en gammaldags preussisk general: »Om ni vill ha krig, så skall ni få det.»

Matroserna sände delegationer till Moskva för att informeras om situationen hos Lenin själv och för att genomdriva sina krav. De uppnådde ingenting. Många delegater blev häktade. Trots matrosernas protester kommanderades nya kommissarier och överkommissarier från Moskva till Kronstadt för att provocera och skrämna folket. I dessa funktioner tjänstgjorde: »Wassiliew, en högröstad nolla, såsom politisk fogde, vidare Kusmin, som var betydligt farligare, och Golunskij, en särdeles osympatisk karl...» Uppdraget var så listigt uttänkt och formulerat, att en del matrosar »misstänkte» Iljitj själv (Lenin) bakom detsamma. Andra var av den uppfattningen, att tjekachefen Djersjinskij, som ironiskt brukade kallas för Franciscus av Assisi, var upphovsman till aktionen. (»Wir hoffen sehr auf Kronstadt», sid. 126.) Tvärtemot matrosernas uttryckliga protest grundade Djersjinskij i Kronstadt en avdelning av tjekan, vilken snart upptog sitt terroristiska arbete. Släktingar till matroserna i S:t Petersburg kastades som gisslan i fängelse.

Det öppnades en omfattande, smädlig, särskilt upprörande presskampanj mot de revolterande matroserna. De framställdes inför världen som »kontrarevolutionärer», vilka påstods handla på uppdrag av utländska reaktionära makter. Man betvivlade inte, att Lenin själv var upphovsman till denna skändliga diskriminering av de för friheten kämpande matroserna.

Klockan 18.45 den 7 mars avfyrades de första skotten i Kronstadt. Matrosen Petrischenko, som spelade en ledande roll i upproret, var trots detta fortfarande optimistisk. Han ville fortfarande inte gå med på tanken, att Lenin och Trotskij skulle gå fram med eld och svärd mot Kronstadt. Han hoppades ännu på understöd av arbetarpartierna i västerlandet. Men han bedrog sig. Kanonaden mot Kronstadt hade börjat. Kronstadt bombarderades efter alla krigets regler. Det skedde på arbetarkvinnornas dag (8/3), vilken i den fria världen firades som en solidaritetens dag till de arbetande kvinnornas ära. Matroserna i Kronstadt telegraferade ett budskap till världens arbetarkvinnor. Däri deklarerade de bl. a.: »I dag är en festdag för världen, arbetarkvinnornas dag. Vi i Kronstadt sänder under kanonernas dån våra brodershälsningar till hela världens arbetande kvinnor. Lyssna, alla, såväl nära som fjärran! Känn, att det här i Kronstadt lides även för er frihet. Må ni snart tillvinna er social frihet från varje slag av våld och förtryck. Vi trodde oss ha nått detta 1917. Det var ett misstag.» (»Wir hoffen auf Kronstadt», sid. 267.)

Det ryska folket fäste stora förhoppningar vid kronstadtmatrosernas seger. Denna sympati skönjes av bokens titel. Men regeringen Lenins terroristiska politik förhindrade varje slags aktivt understöd åt de kämpande matroserna. Kremles rigorösa övermakt avgick fördenskull med segern.

Den 5 mars riktade Trotskij i sin egenskap av ordförande i Sovjetunionens militära råd ett ultimatum om omedelbar kapitulation utan villkor till matroserna. Detta ultimatum åtföljdes av den hotande, alltför himmelskriande varningen: »*Jag skall meja ner er som fasaner.*» Ett sådant ultimatum och ett sådant hot om nerskjutning höljde Trotskijs namn med

evig skam. Att de blodtörstiga ordena utfördes med Lenins medgivande minskar inte på ringaste sätt den skamfläck, som vidlåder Trotskij. Kronstadtmatrosernas bödel Trotskij, som sedermera skrev åtskilliga böcker och artiklar, har naturligtvis inte med ett ord omnämnt sin roll vid undertryckandet av matrosupproret, enligt Thiers' och Galliffets mönster i Paris 1871. I detta avseende var han helt och fullt solidarisk med sina efterträdare i Kreml.

»Dybenko (en brutal matros, som var Lenins gunstling och som även spelade en sorglig roll vid nationalförsamlingens upplösning) hade övertagit den kungjorda fasanjakten, och han (i sin egenskap av regeringens kommissarie med oinskränkt fullmakt P. O.) frossade i tillintetgörandet av dem, som ville få förbliva människor och nu var hjälplösare än flyende djur. Lenin andades ut (efter sin sjukdom). Hade inte Kronstadt fallit, så skulle det ha förstört hans rike. Att Dybenko rasade på detta sätt, var honom behagligt. Det oskyldiga blodet fick flyta.» (Ibid., sid. 327—328!)

Lenins och Trotskijs seger över Kronstadts matroser avslutades på följande sätt:

»Åtskilliga veckor var fängelserna i Petrograd fyllda med fångar från Kronstadt. Varje natt hämtades smärre grupper på tjekans befallning och försvann utan att någonsin mera avhöras. Det var fängelserna och koncentrationslägren i de arktiska områdena vid Arkangelsk och fängelserna i det fjärran Turkestan, som gjorde slut på dessa män, som reste sig mot den bolsjevickiska byråkratin och i mars 1921 vågade höja parollen från revolutionen 1917: 'All makt åt sovjeterna' . . .» (Alexander Berkman: »Der Aufstand Kronstadt.» »Der Monat» Nr. 30. Frankfurt a. M. S. 12.)

Efter undertryckandet av kronstadttupproret utgav Lenin en skrift »Om naturaskatten», vari han med tungt vägande argument ledde i bevis, att Ryssland på grund av sin oerhörda kulturella efterblivenhet inte vore moget för socialismen. Denna bekännelse hindrade inte honom att efter några år återvända till »socialismen», åstadkomma total ruin i näringslivet och på nytt kasta folket i slaveri samt i elände och nöd! Ty det avgörande i hans politik var diktaturen.

Författaren av boken »Zwei Jahre deutsch-sovietisches Bündnis» (Två år av tyskt-sovjetiskt förbund), A. Rossi, är en italiensk politisk skriftställare och publicist, som sedan åtskilliga år ägnar sig åt forskning rörande Sovjetrysslands politik gentemot Europa. Inom ramen för dessa studier ligger hans verk om det franska kommunistiska partiets taktik under det andra världskriget (utkom 1948 under titeln »Physiologie du parti communist français» i Paris, Édition Self) samt hans skrifter om de tyskryska förbindelserna under det senaste världskriget. Han kan betraktas som en av de främsta experterna på detta område.

1950 utgav han resultatet av sina studier på engelska. Följande år kom en italiensk upplaga av detta arbete. Den nu föreliggande tyska upplagan har reviderats med hänsyn till de senaste forskningsresultaten. Därigenom skiljer den sig fördelaktigt från flertalet andra publikationer rörande ifrågavarande problemkomplex. På grundval av ett omfångsrikt och obestridligt material ger »Två år av tyskt-sovjetiskt förbund» en ypperlig framställning av uppkomsten och förloppet av förbindelserna mellan

Moskva och Berlin under andra världskriget. Den klara, sakliga framställningen börjar med en översikt av förberedelserna för nonaggressionspakten mellan Ryssland och Tyskland den 23 augusti 1939 och behandlar ingående alla sidor och former av samarbete mellan de två länderna, liksom även Stalins strävanden att sluta förbund med det fascistiska Italien. Författaren fastslår: det var ett samarbete på alla områden, en politisk, ekonomisk och militär kooperation, varvid det politiska samarbetet »gick vida längre än man i allmänhet antar» (sid. 85). Samarbetets mål och inverkan på krigets förlopp underkastas i boken en grundlig analys. Med all rätt framhålles, att initiativet till nonaggressionspakten utgick från Stalin. Det var likaledes Kreml, som var den drivande kraften när det gällde att avsluta och sedan respektera fördraget. Hitler var till en början mycket reserverad mot idén om samarbete med de bolsjevikiska makthavarna, för vilka han inte hyste något förtroende. Först när han genom förhandlingarna fick klart för sig, att Stalin och Molotov allvarligt syftade till att uppnå ett förbund med Tyskland, accepterade han planen på en nonaggressionspakt och sörjde för att överenskommelsen påskyndades, så att han kunde igångsätta sitt överfall på Polen. Av författarens dokumentariska framställning framgår med all önskvärd tydlighet, att de ryska parterna, Stalin och Molotov, i högre grad än Tysklands representanter, Hitler och Ribbentrop, bar ansvaret för det rysk-tyska fördraget.

Av intresse är skildringen av stämningen i Kreml vid samtalen om de hemliga protokoll, som åsyftade krigsoperationerna i Europa. Det berättas i boken, att Molotov gav en middag till Ribbentrops ära, i vilken Stalin själv och flera av hans närmaste medarbetare deltog: Mikojan, Lazar Kaganovitj, Vorosjilov, Beria m. fl. Stalin var vid bästa humör, och Ribbentrop sade sedermera till en av sina vänner, att han i Kreml hade känt sig som bland gamla nationalsocialistiska partivänner. Samma sak försäkrade han också Ciano i samband med en överläggning i Rom den 10 mars 1940. Han berättade därvid: vid festmiddagen i Kreml »var gamla partivänner, som exempelvis gauleiter Forster, närvarande, vilka efteråt förklarade, att allt tillgick på samma sätt som om man hade talat med folk av det gamla gardet» (sid. 78—79).

Den ryske diktatorn var utom sig av glädje. Efter avslutandet av det imperialistiska fördraget utbragte Stalin i närvaro av förhandlingsdelegaterna Molotov och Ribbentrop, det tyska sändebudet i Moskva Schulenburg och den tyske ambassadsekreteraren Hilger följande skäl för Hitler: »Jag vet, hur högt det tyska folket älskar sin führer, och fördenskull vill jag dricka för hans välgång!» (sid. 50). När Hitler fick meddelande om att Stalin definitivt hade beslutat acceptera fördraget, råkade han i en vansinnig extas. Ett ögonvittne ur den trängsta kretsen av hans medarbetare beskriver följande scen: »Hitler började slå med knytnävarna mot väggen, utstötte oartikulerade ljud och fick slutligen fram orden: Jag har hela världen i fickan!» (sid. 49). I ett budskap till Stalin den 23 augusti 1939 uttryckte Hitler sin övertygelse, att »från och med nu alla Östeuropas problem uteslutande skall vara en angelägenhet mellan Tyskland och Ryssland» (sid. 50).

I en instruktiv sammanfattning av grundmomenten av det tysk-ryska förbundet, vilka var av avgörande betydelse för samarbetet mellan Sovjet-

Litteratur

ryssland och Nazityskland liksom även för avbrytandet av förbindelserna dem emellan, göres följande konstateranden: Den tysk-sovjetiska nonaggressionspakten av den 23 augusti 1939 var en angreppspakt gentemot Polen. Den tysk-ryska överenskommelsen av augusti/september 1939 vilade på en uppdelning av Östeuropa. Uppdelningen var fastställd i trenne hemliga protokoll.

Sovjetunionens ekonomiska hjälp till Tyskland gav riket möjlighet att genombräta den engelska blockaden och föra kriget under gynnsammare betingelser än 1914—1918. Hjälpens fortsattes från rysk sida ända till kvällen före det tyska angreppet den 22 juni 1941.

Anledningen till brytningen mellan Hitlers Tyskland och Stalins Sovjetryssland var en konflikt mellan de två imperialistiska programmen. Brytningen var orsakad av Balkan och sunden, precis som de motsatta intressena i dessa frågor 1914 gav upphov till kriget mellan Wilhelm II:s Tyskland och det tsaristiska Ryssland (sid. 197—198).

Mycket viktigt är konstaterandet, att Sovjetunionen endast mot sin vilja blev allierad med de västliga demokratierna. »Utan det tyska angreppet — fastslår A. Rossi — skulle Ryssland ännu lång tid ha fortsatt sin politik i enlighet med fördraget av augusti 1939.» Stalin bekräftade detta i sitt första tal efter öppnandet av fientligheterna den 3 juli 1941: »Det fascistiska Tyskland har trolöst brutit nonaggressionspakten, som 1939 slöts mellan honom och Sovjetunionen . . . Kriget har blivit oss påtvingat.» (Sid. 193—194.)

Hur fast Stalins och Molotovs tillit till Hitlers och Ribbentrops trohet var, bevisas bl. a. av följande episod. När det tyska sändebudet Schulenburg den 22 juni uppläste förklaringen om avbrytandet av förbindelserna med Sovjetunionen för den ryske utrikesministern, frågade Molotov, ur stånd att kunna dölja sin inre rörelse, liksom en orättvist straffad skolpojke: »Tycker ni, att vi har förtjänat detta?»

I den demokratiska fria världen råder ingen meningsskiljaktighet om, att det intima samarbetet mellan Stalin och Hitler under nästan två år av det andra världskriget utgör ett av de dystraste kapitlen i den nyaste europeiska historien. Statsmän, historiker och publicister har fällt en hård men rättvis dom över den ryske despotens roll.

Både »Wir hoffen sehr auf Kronstadt» och »Zwei Jahre deutsch-sowjetisches Bündnis» är viktiga tidsdokument och har en stor uppgift att fylla.